DOI: Https://doi.org/10.22067/JLS.2023.77416.1322

نشریهٔ علمی جستارهای نوین ادبی، شمارهٔ ۲۲۱، تابستان ۱۴۰۲، صص ۲۳-۵۳
مقالهٔ پژوهشی

تحلیل محتوای مهارت‌های زندگی در کتاب‌های برگزیده کودکان (گروه‌های سنّی الف، ب و ج)

تاریخ دریافت: ۷ تیر ۱۴۰۱ / پذیرش: ۲۱ شهریور ۱۴۰۲

سمیه رضایی[۱]

چکیده

هدف از پژوهش حاضر بررسی مؤلفه‌های مهارت‌های زندگی در کتاب‌های برگزیده کودکان است. در میان کتاب‌های منتشرشده برای کودکان، بعضی از آثار به‌عنوان کتاب‌های برتر انتخاب می‌شوند که والدین و مربیان و کسانی که به‌نوعی با کودکان سروکار دارند، به آن‌ها اقبال بیشتری نشان می‌دهند. در این پژوهش، این کتاب‌ها از منظر چندی و چگونگی طرح مهارت‌های زندگی بررسی و تحلیل شدند. این پژوهش به روش تحلیل محتوا انجام شده است. جامعه آماری، کتاب‌های برگزیده کودکان و نوجوانان و نمونه‌های آماری پرجایزه‌ترین کتاب‌های منتخب از کتابشناسی برگ‌های ماندگار است که به روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شده‌اند. پژوهشگر آثار داستانی را که بیشترین جایزه را در زمینه متن، به خود اختصاص داده‌اند، انتخاب و بر اساس کیفیت و میزان طرح مؤلفه‌های مهارت‌های زندگی بررسی و تحلیل کرده است. نتایج حاکی از این است که مهارت‌های همدلی، تفکر خلاق، مهارت‌های ارتباطی و تفکر انتقادی بیشترین فراوانی را در میان کتاب‌ها دارند. در اغلب داستان‌های بررسی شده، شخصیت‌هایی که از مهارت‌های زندگی برخوردار بودند، شخصیت‌های موفق و کامیاب داستان‌ها بودند و شخصیت‌هایی که فاقد مهارت بودند، در پایان داستان ناکام می‌ماندند.

کلیدواژه‌ها: مهارت‌های زندگی، کتاب‌های برگزیده کودک، همدلی، تفکر خلاق.

۱. استادیار گروه آموزش زبان و ادبیات فارسی دانشگاه فرهنگیان. E-mail: S.rezaee@cfu.ac.ir

۱. مقدمه

مهارت‌های زندگی مهارت‌هایی هستند که به انسان‌ها کمک می‌کنند روابط سازگارانه‌تری با محیط پیرامون خود داشته باشند. «مطالعات نشان داده‌اند ارتقای مهارت‌های زندگی ازجمله مهارت‌های مقابله‌ای و توانایی‌های روانی اجتماعی در بهبود زندگی بسیار مؤثر است. توانایی‌های روانی اجتماعی فرد را برای مقابله مؤثر و پرداختن به کشمکش‌ها و موفقیت‌های زندگی یاری می‌کنند. این توانایی‌ها فرد را قادر می‌سازد در ارتباط با سایر انسان‌ها، جامعه، فرهنگ و محیط خود مثبت و سازش‌یافته عمل کرده و سلامت روانی را تأمین کند» (کلینکه، ۱۳۸۴: ۵۲).

بخش اعظم سلامت روان هر فرد به میزان آگاهی او از این مهارت‌ها و نوع به‌کارگیری آن‌ها در زندگی‌اش بستگی دارد. «یافته‌های علمی گواه آن است که بهداشت روان ازجمله مهم‌ترین نیازهای امروزی است که برای تأمین آن لازم است فرد دقیقاً خود را بشناسد، بتواند دیگران را درک کرده و روابط مؤثری با آن‌ها ایجاد نماید. هیجان‌های منفی و استرس‌های روزمره خود را شناسایی کرده و آن‌ها را تحت کنترل درآورد. به شیوه‌های مؤثر مشکلات خود را حل کرده و تصمیمات مناسبی را اتخاذ نماید. کلیشه‌ای فکر نکرده و اطلاعات را بدون پردازش نپذیرد» (ناصری، ۱۳۸۵: ۱۷).

سازمان بهداشت جهانی برنامه آموزش مهارت‌های زندگی را در سال ۱۹۹۳ میلادی با هدف پیشگیری و افزایش سطح بهداشت روانی افراد جامعه تدوین کرد. این سازمان ده مهارت را به‌عنوان مهارت‌های زندگی و در پنج گروه قرار داده است: ۱. خودآگاهی، همدلی؛ ۲. ارتباط، روابط میان فردی؛ ۳. تصمیم‌گیری، حل مسأله؛ ۴. تفکر خلاق، تفکر انتقادی؛ ۵. مهار کردن هیجانات، مقابله با استرس. (سازمان بهداشت جهانی، ۱۹۹۳).

به این دلیل که ذهن کودک آمادگی بیشتری برای یادگیری دارد، بهتر است مهارت‌های زندگی نیز از کودکی به کودکان آموزش داده شود، تا بتواند انسان شاد و موفق‌تری در دوران بزرگسالی باشد. یکی از ابزارهایی که می‌توانند به آموزش و تربیت کودکان کمک کنند، کتاب‌های مخصوص کودکان است. کتاب‌ها می‌توانند در آموزش مهارت‌های زندگی نقش شایان توجهی را ایفا کنند. «از طریق ادبیات است که کودکان و نوجوانان مسائل مختلف را می‌شناسند و راه‌های گوناگون روبه‌رو شدن با آن‌ها را می‌بینند و تجربه می‌کنند و در نتیجه این گسترش دید و تخیل، قدرت تفکر و سازندگی بیشتر به دست می‌آورند» (حجازی، ۱۳۸۲: ۱۸).

ازآنجاکه کتاب‌هایی که داوران جشنواره‌ها به‌عنوان کتاب برگزیده انتخاب می‌کنند، می‌توانند معیار شایان‌توجهی برای انتخاب کتاب توسط مربیان، کتابداران، والدین و به‌طورکلی خریداران کتاب باشند، شایسته است این کتاب‌ها با رویکردهای مختلف خصوصاً به لحاظ کارکردهای تربیتی و آموزشی تحلیل و بررسی شوند. به دلیل اهمیت کسب

مهارت‌های زندگی خصوصاً در دوران کودکی و اهمیت کتاب در تربیت کودکان مخاطب و ازآنجاکه تاکنون در هیچ پژوهشی به بررسی و تحلیل مهارت‌های زندگی در کتاب‌های کودکان پرداخته نشده است، در این پژوهش به بررسی کتاب‌های برگزیده کودکان گروه سنی الف، ب و ج براساس چگونگی و میزان طرح مهارت‌های زندگی پرداخته شد.

هدف از بررسی مهارت‌های زندگی در کتاب‌های برگزیده کودک، بررسی میزان توجه آگاهانه یا ناآگاهانه نویسندگان به طرح و آموزش مهارت‌های زندگی در آثارشان است و اینکه کتاب‌های برگزیده تا چه میزان به آموزش مهارت‌های زندگی به کودکان مخاطب می‌پردازند.

درباره مهارت‌های زندگی و میزان اهمیت و چگونگی کسب و تقویت آن‌ها، آثار زیادی وجود دارد. براساس جست‌وجوی انجام شده در سایت‌های اطلاعاتی این نتیجه به دست آمد که کتاب‌ها می‌توانند به تقویت مهارت‌های زندگی در مخاطبان کودک و نوجوان بپردازند. پژوهشگران با بررسی کتاب‌های کودک و نوجوان و استخراج مهارت‌های زندگی در آنان، به چگونگی تأثیر مهارت‌ها و کمیت آن‌ها در آثار مربوط به کودکان و نوجوانان پرداخته‌اند که اینک به مهم‌ترین این پژوهش‌ها اشاره می‌شود.

مکتبی فرد و همکاران (۱۳۸۹) در مقاله‌ای با عنوان «بررسی مهارت‌های تفکر انتقادی در داستان‌های کودکان و نوجوانان» به بررسی مؤلفه‌های مهارت تفکر انتقادی در ۱۴ اثر برگزیده تألیفی گروه سنی ج در سال‌های (۱۳۴۲-۱۳۸۶) پرداخته است و در پایان به این نتیجه دست یافته‌اند که دو داستان «حقیقت و مرد دانا» و «ماهی سیاه کوچولو» از منظر به‌کارگیری مؤلفه‌های مهارت تفکر انتقادی برجسته‌تر هستند. قوی‌ترین مؤلفه را در بیشتر داستان‌ها می‌توان پایبندی به قابلیت‌های استدلال اخلاقی دانست.

مؤمنی، عصمت و همکاران (۱۳۹۲) در پژوهش خود با عنوان «بررسی مهارت‌های تفکر انتقادی در رمان‌های برگزیده نوجوان فارسی دهه ۸۰ براساس فهرست پیتر فاسیونه» مهارت تفکر انتقادی را در رمان‌های نوجوانان دهه ۸۰ بررسی کرده‌اند. این پژوهش به روش تحلیل محتوای قیاسی انجام شده و نتایج پژوهش حاکی از این حقیقت است که داستان‌ها اگر کیفیت ادبی مناسبی داشته باشند می‌توانند به‌عنوان یک ابزار آموزشی مورد استفاده قرار گیرند.

البرزی (۱۳۹۴) در مقاله‌ای با عنوان «مؤلفه‌ها و مهارت‌های تفکر خلاق در کتاب‌های داستانی تصویری: تحلیلی بر مجموعه کتاب‌های مرغک» به بررسی نقش کتاب‌های تصویری در پرورش مهارت‌های تفکر خلاق (مهارت‌های موضوعی، مهارت‌های خلاقانه و انگیزش) و عناصر شناختی خلاقیت (سیالی، انعطاف‌پذیری، بسط، ابتکار) پرداخته و به نتایج قابل‌توجهی دست یافته است.

میرحسینی، زهره و مهدی قاسمی (۱۳۹۷). در «بررسی تحلیل محتوای مهارت‌های زندگی در کتاب‌های داستانی کودکان ۴-۹ سال کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان طی سال‌های ۱۳۷۸-۱۳۹۲»، به این نتیجه دست یافت که بیشترین تأکید مشاهده‌شده مربوط به سال ۱۳۸۷ با تعداد ۵۲ کتاب درباره همه مقوله‌ها و فراوانی ۱۰۹۵ در تمامی مفاهیم است. درحالی‌که سال ۱۳۹۰ با ۴ کتاب و فراوانی ۶۰ در تمام مفاهیم دارای کمترین میزان تأکید است. در بین گروه‌های سنی هم‌رده ب با میزان فراوانی ۶۳ جایگاه اول را به خود اختصاص داده است.

نجفی، بهزادی (۱۳۹۹)، در پژوهش خود با عنوان «بررسی تطبیقی مهارت‌های زندگی در رمان‌های نوجوانان اریش کستنر و فرهاد حسن‌زاده»، به مقایسه چگونگی طرح مهارت‌های زندگی در آثار دو نویسنده پرداخته است. نتایج این پژوهش نشان داد که مهارت همدلی، در آثار دو نویسنده کاربرد بیشتری دارند و تفکر انتقادی، تفکر خلاق و مهارت حل مسأله با فراوانی کمتری مطرح شده‌اند. در پایان به این نتیجه دست یافته است که مهارت‌های زندگی در آثار فرهاد حسن زاده در مقایسه با اریش کستنر، بسامد بیشتری دارند.

پژوهشگر (۱۴۰۱) در پژوهش دیگری با عنوان «بررسی کیفیت و میزان طرح مهارت‌های زندگی در کتاب‌های پرخواننده کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان (۱۳۸۵-۱۳۹۵)» به بررسی مهارت‌های زندگی در کتاب‌های پرخواننده کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان پرداخته است. پس از بررسی انجام‌شده این نتیجه به دست آمد که همه مهارت‌ها در کتاب‌های پرخواننده کانون پرورش فکری (تألیف و ترجمه) مطرح شده است. مهارت تفکر انتقادی و مهارت‌های ارتباطی بیشترین بسامد و خودآگاهی، کنترل هیجانات منفی و تفکر خلاق کمترین بسامد را دارند. بیشتر کتاب‌هایی که مهارت تفکر انتقادی در آن‌ها مطرح شده است، به کودک می‌آموزند که بدون تحقیق و دانستن جوانب موضوع درباره آن اظهارنظر نکنند.

پس از بررسی انجام‌شده در پژوهش‌های پیشین این نتیجه به دست آمده که تاکنون در هیچ پژوهشی به بررسی مهارت‌های زندگی در پرجایزه‌ترین کتاب‌های کودکان، به‌منظور یافتن میزان و کیفیت طرح مهارت‌ها پرداخته نشده است.

۱-۱- سؤالات تحقیق

۱. در برگزیده‌ترین آثار کودکان، مهارت‌های زندگی چگونه مطرح شده‌اند؟

۲. فراوانی مهارت‌های زندگی و مؤلفه‌های حاصل از آن در کتاب‌های برگزیده کودکان چگونه است؟

۳. در آثار برگزیده کودکان، کدام مهارت زندگی بیشتر و کدام مهارت کمتر وجود دارد؟

۱-۲. روش تحقیق

این پژوهش به روش تحلیل محتوا انجام شده است. جامعه آماری در این پژوهش، کتاب‌های برگزیده کودکان و نوجوانان و نمونه‌های آماری پرجایزه‌ترین کتاب‌های منتخب از کتاب‌شناسی برگ‌های ماندگار است که به روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شده‌اند. در کتاب‌شناسی برگ‌های ماندگار کتاب‌های منتخب براساس حروف الفبا و در کنار هر عنوان، جایزه دریافتی و زمینه دریافت جایزه ذکر شده است. پژوهشگر آثار داستانی را که بیشترین جایزه را در زمینه متن، به خود اختصاص داده‌اند، انتخاب و براساس کیفیت و میزان طرح مؤلفه‌های مهارت‌های زندگی بررسی و تحلیل کرده است.

جهت تحلیل محتوای کتاب‌ها از چک لیست تهیه‌شده توسط سازمان بهداشت جهانی (۱۳۹۴) استفاده شده است؛ که توسط استینی و همکاران مورد استفاده قرار گرفته است، این چک لیست ۱۰ مهارت زندگی (خودآگاهی، روابط میان فردی، تصمیم‌گیری، حل مساله، تفکر خلاق، همدلی، ارتباط مؤثر، تفکر انتقادی، مهار کردن هیجانات، مقابله با استرس) و یک سری زیر مقوله است. طبق گزارش طراحان پرسشنامه، روایی محتوایی این چک لیست توسط متخصصان تأیید و پایایی آن توسط این محققان گزارش شد.

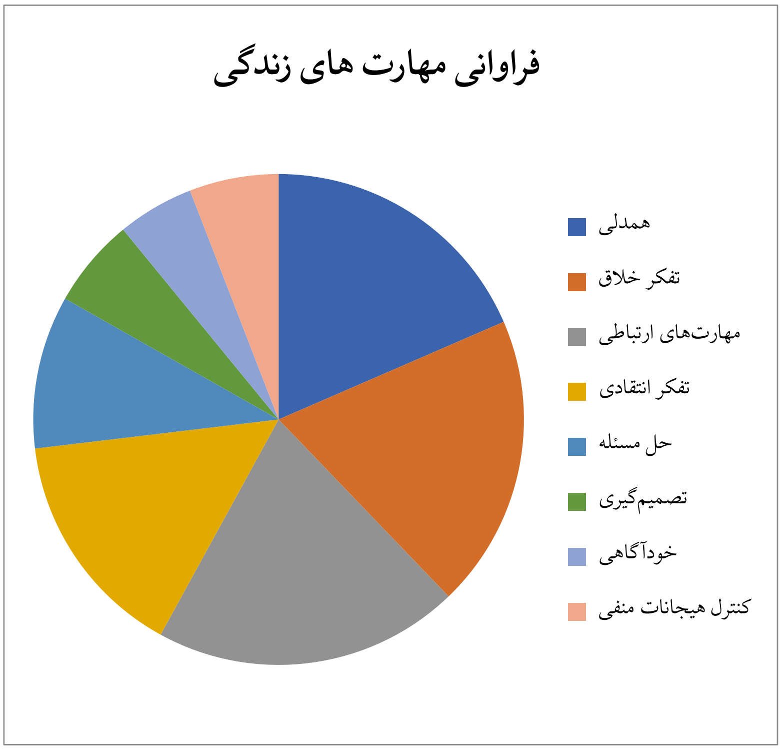
در این پژوهش دو گروه (ارتباط- روابط میان‌فردی) با عنوان مهارت‌های ارتباطی و (مهارکردن هیجانات-مقابله با استرس) با عنوان کنترل هیجانات منفی بررسی شده است؛ بنابراین در داستان‌ها هشت مهارت همدلی، تفکر خلاق، تفکر انتقادی، تصمیم‌گیری، حل مسأله، کنترل هیجانات منفی و مهارت‌های ارتباطی جست‌وجو و به لحاظ میزان و کیفیت طرح مهارت، تحلیل و بررسی شده است.

این پژوهش به لحاظ محیط گردآوری اطلاعات یک پژوهش کتابخانه‌ای است و تجزیه‌وتحلیل اطلاعات به‌صورت تحلیل محتوای ترکیبی (کمی- کیفی) انجام شده است. پس از انتخاب و مطالعه کتاب‌های برگزیده، مؤلفه‌های مهارت‌های زندگی در آن‌ها استخراج و به لحاظ چگونگی طرح مهارت‌ها تحلیل شدند و سپس فراوانی مهارت‌ها و مؤلفه‌های مستخرج از هر مهارت در آثار منتخب به دست آمد.

در این پژوهش ۹۶ عنوان کتاب که بیشترین جوایز را به خود اختصاص داده بودند انتخاب و بررسی شدند. براساس گروه سنی ثبت شده در شناسنامه کتاب‌ها ۵۴ اثر به گروه سنی ب و ۴۱ اثر به گروه سنی ج اختصاص داشت و ۲۲ اثر برای گروه سنی الف مناسب بود.

۲. تحلیل یافته‌ها

پس از بررسی آثار این نتیجه به دست آمد که همه مهارت‌ها در کتاب‌های بررسی‌شده به شکل‌های مختلفی طرح شده‌اند. از میان مهارت‌های زندگی، مهارت همدلی، تفکر خلاق، مهارت‌های ارتباطی و تفکر انتقادی بیشترین بسامد و کنترل هیجانات منفی، خودآگاهی، تصمیم‌گیری و حل مسأله کمترین بسامد را داشتند. نمودار زیر فراوانی مهارت‌های زندگی را در کتاب‌های برگزیده کودکان و نوجوانان نشان می‌دهد:

شماره	مهارت	فراوانی
۱	مهارت‌های ارتباطی	۲٤
۲	تفکر خلاق	۲۳
۳	همدلی	۲۲
٤	تفکر انتقادی	۱۸
٥	حل مساله	۱۲

شماره	مهارت	فراوانی
٦	تصمیم‌گیری	۷
۷	کنترل هیجانات منفی	۷
۸	خودآگاهی	٦

اینک به بررسی تحلیلی هریک از مهارت‌ها در کتاب‌های برگزیده پرداخته می‌شود:

۲-۱. همدلی

مهارت همدلی به‌عنوان یکی از مهارت‌های زندگی به کودکان کمک می‌کند تا از طریق درک احساسات دیگران، ارتباط مناسبی با همسالان و گروه‌های مختلف جامعه داشته باشند.

> همدلی یعنی توانایی درک احساسات دیگری. برای چنین منظوری فرد همدل باید بتواند خود را به جای دیگری بگذارد، امور را از دیدگاه او ببیند و از خود بپرسد که اگر به جای او بود چه احساسی داشت. نیازی نیست که لزوماً با عقاید و احساسات طرف مقابل موافق باشد، زیرا می‌توان با دیدگاه‌های دیگری مخالف بود و درعین‌حال احساسات دیگری را درک کرد. همدلی سبب می‌شود که شکاف موجود در روابط از بین برود و زمینه مساعدی برای نزدیک‌شدن و در نتیجه کاهش حالت تدافعی و تقابلی فراهم آید. (حمیدی، ۱۳۸۴: ۱۸؛ به نقل از صفری، ۱۳۹۹: ۱۸۷)

در حقیقت «همدلی به معنای توانایی درک و فهم احساسات دیگران است؛ به‌طوری‌که فرد بتواند خود را به جای دیگری بگذارد، از دیدگاه او به موضوع نگاه کند و بتواند احساسات وی را درک کند» (نوری، ۱۳۸۳: ۳۸). «همدلی به این معنی نیست که رفتار طرف مقابل درست است یا نه، بلکه فقط به این معنی است که ما می‌فهمیم و درک می‌کنیم که فرد مقابلمان چه احساسی دارد» (همان: ۳۹).

در داستان «آرزوهای رنگی» بچه‌ها توانسته‌اند با یکدیگر ارتباط همدلانه‌ای برقرار کنند. داستان «اسب و سیب و بهار»، اسب و سیب را نشان می‌دهد که همدیگر را درک می‌کنند و همراه با هم آزاد و رها زندگی می‌کنند.

در داستان «خفاش دیوانه»، اگر حیوانات جنگل می‌توانستند مثل خفاش جهان را ببینند، او را دیوانه لقب نمی‌دادند؛ بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که حیوانات با خفاش همدلی لازم را ندارند. «تبعیض و پیش‌داوری در مورد انسان‌ها ناشی از ناتوانی در همدلی است» (همان: ۴۱). داستان «جشن جنگل» نیز حکایت کلاغی است که نمی‌تواند ارتباط خوبی با دیگران برقرار کند. کلاغ اگر به جای اینکه آنچه را خودش دوست دارد به دیگران تحمیل کند، خواسته‌های آنان را در نظر می‌گرفت می‌توانست روابط بهتری داشته باشد.

بزی در داستان «لولوی قشنگ من»، به دلیل علاقه‌ای که به لولو دارد حالش را می‌فهمد. او ارتباط خوبی با لولو برقرار می‌کند و برای بهتر کردن حال دوستش ازخودگذشتگی می‌کند. اگر حال روحی لولو بزی را ناراحت نمی‌کرد برای بهتر شدن حال دوستش ازخودگذشتگی نمی‌کرد. «بزی بهترین دوست لولوی سر خرمن بود. بزی حرف‌هایش را به لولو می‌زد و لولو به حرف‌ها و بازیگوشی‌های بزی می‌خندید. وقتی بزی دور و برش جست‌وخیز می‌کرد، از شنیدن صدای جیلینگ جیلینگ زنگوله‌اش حسابی کیف می‌کرد...» (انواری، ۱۳۸۷: ۲).

داستان «شلوارک سبز و بلوز بنفش»، به کودک آموزش می‌دهد که رفتار سازگارانه‌ای با محیط داشته باشند. در «قصه پلی که بود و دیگر نیست»، پل برای اینکه به ماشین‌ها آسیبی نرسد، سنگینی آن‌ها را تحمل می‌کند.

دختر در داستان «بابای من قشنگ است»، با پدرش ارتباط همدلانه خوبی برقرار می‌کند. در داستان «بال‌های آبی من» نیز همدلی افراد خانواده با یکدیگر نشان داده می‌شود. در داستان اتوبوس عوضی به این دلیل که شخصیت‌های داستانی یکدیگر را درک می‌کنند به بهشت می‌روند.

ستاره در «مثل هزار ستاره»، چون به همه زیبایی هدیه می‌دهد، همه او را دوست دارند و می‌خواهند به او کمک کنند.

«جشن تولد قطار و قصه‌های دیگر»، حکایت قطار اسباب‌بازی کهنه‌ای است که به او توجهی نمی‌شود، دوستان قطار با دیدن گریه‌های قطار از او دلجویی می‌کنند و کاری می‌کنند که او خوشحال شود.

در داستان «نی‌نی کوچولو چه می‌خواهد؟»، دیگران نمی‌دانند نیاز نی‌نی کوچولو چیست و نمی‌توانند او را آرام کنند. وقتی با نیازها و خواسته‌هایش آشنا می‌شوند او به آرامش می‌رسد.

دخترک در داستان «خاله عروسک من»، می‌فهمد که دوستش هم مثل او دوست دارد به عروسک محبت کند؛ بنابراین اجازه می‌دهد که او خاله عروسک باشد.

> عروسکم بعضی وقت‌ها می‌رفت خانه خاله جانش و یکی دو روز آنجا می‌ماند. من اصلاً نگران نمی‌شدم؛ چون خاله‌ها خیلی مهربانند و بچه خواهرشان را مثل بچه خودشان می‌دانند. حال دیگر من و دوستم بزرگ شده‌ایم و عروسکمان را داده‌ایم به بچه‌هایمان؛ ولی هنوز به همدیگر می‌گوییم خواهرجان (شفیعی، ۱۳۷۱: ۱۶).

پیرزن در داستان «مهمان‌های ناخوانده»، با مهربانی به همه حیوانات پناه می‌دهد. او با این عمل هم آن‌ها را خوشحال می‌کند و هم خودش از تنهایی در می‌آید.

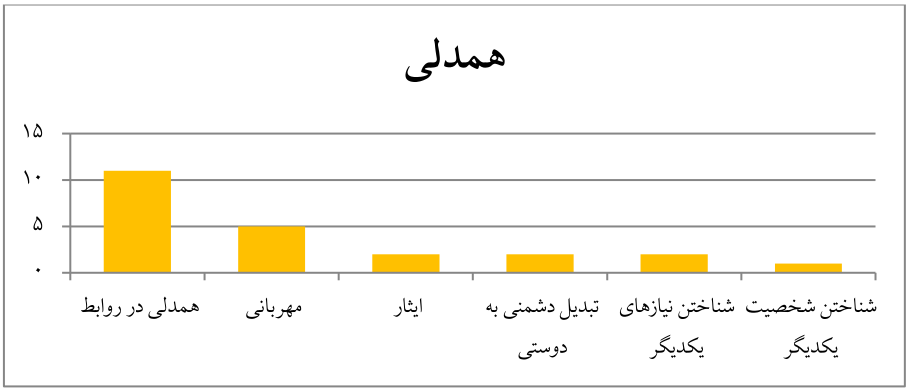
ماه در داستان «مهمان ماه»، به‌خوبی و با مهربانی از پرنده مراقبت می‌کند. در داستان «ماه و ستاره»، مرغ ماهی‌خوار برای حفظ بقایش قصد جان ماهی می‌کند؛ اما ماهی به خاطر ستاره ماه می‌شود و ستاره به خاطر ماهی به ستاره دریایی تبدیل می‌شود و دیگر به ماه بودن نمی‌اندیشد. نهایت همدلی در این داستان دیده می‌شود. در داستان «گربه و ستاره‌ها» نیز ستاره به کمک دوستان ستاره‌اش می‌رود.

کرگدن در داستان «سفرهای کرگدن»، برای ادامه سفر به دنبال همراهی می‌گردد که همیشه با او باشد. این داستان به کودک می‌آموزد که با کسانی دوست شوند که بتوانند آن‌ها را درک کنند و در همه حال همراه آنان باشند.

«پنجره خانه آقاموشه» به کودکان می‌آموزد که اگر انسان‌ها یکدیگر را بیشتر بشناسند؛ می‌توانند ویژگی‌هایی در یکدیگر پیدا کنند که دشمنی‌شان را به دوستی تبدیل کند.

> همدلی باعث ارتباط بهتر افراد با یکدیگر می‌شود. درواقع همدلی می‌تواند ایجاد ارتباط کند و ارتباط را عمیق‌تر و غنی‌تر سازد؛ به‌عبارت‌دیگر بسیاری از مشکلات ارتباطی از آنجایی شروع می‌شود که یکی از طرفین یا هر دو طرف در همدلی مشکل یا ضعف داشته باشند (نوری، ۱۳۸۳: ۴۱).

در داستان‌های بررسی‌شده، مؤلفه‌هایی چون، «همدلی در روابط»، «مهربانی»، «ایثار»، «تبدیل دشمنی به دوستی»، «شناختن نیازهای یکدیگر» و «شناختن شخصیت یکدیگر» دیده شد. فراوانی مؤلفه‌ها در نمودار زیر مشاهده می‌شود:

بررسی انجام‌شده نشان داد که مهارت همدلی بیشتر از مهارت‌های دیگر در داستان‌های پرخواننده مطرح شده بود. در میان داستان‌های بررسی‌شده دو مؤلفه «همدلی در روابط» و «مهربانی» بیشترین بسامد را داشتند.

۲-۲. تفکر خلاق

براساس تعریف فیشر از خلاقیت می‌توان گفت: «خلاقیت مجموعه‌ای از گرایش‌ها و توانایی‌هاست که فرد را به سوی ایجاد فکر، ایده، یا تصور خلاق هدایت می‌کند. خلاقیت چیزی است که افراد خلاق از آن استفاده می‌کنند تا آثار خلاقانه به وجود آورند» (فیشر، ۱۳۸۵: ۶۸).

تفکر خلاق، تفکری است که فرد را قادر می‌سازد در زمان‌های مواجه با مشکلات اساسی زندگی، بتواند راه‌حل‌های مناسبی را اتخاذ کند، بدون اینکه آن را تجربه کرده باشد.

> این نوع تفکر هم به حل مسأله و هم به تصمیم‌گیری‌های مناسب کمک می‌کند. این امر فرد را قادر می‌کند تا مسائل را از ورای تجارب مستقیم خود دریابد و حتی زمانی که مشکلی وجود ندارد و تصمیم‌گیری خاصی لازم نیست، با سازگاری و انعطاف بیشتری به زندگی روزمره خود بپردازد (خالصی، ۱۳۸۲: ۱۲).

یا برای مسائل و مشکلات زندگی راه‌حل‌های متعددی را کشف کند و از این میان بهترین راه‌حل‌ها را انتخاب نماید و به نتایج بهتری دست یابد. «درواقع هدف اصلی در مهارت تفکر خلاق آن است که برای مشکل و موقعیت مورد نظر راه‌حل‌های متعدد و فراوانی به دست آید» (نوری، ۱۳۸۳: ۲۳).

در حقیقت هر فردی می‌تواند خلاق باشد و تفکر خلاق داشته باشد؛ اما متأسفانه این مهارت در بعضی از افراد تقویت نشده و پرورش نیافته است. «برخلاف تصور رایج، همه انسان‌ها دارای خلاقیت هستند. نمونه آن کودکان می‌باشند که خلاقیت بسیار بالایی از خود نشان می‌دهند؛ ولی ازآنجاکه این استعداد پرورش نمی‌یابد، معمولاً رشد زیادی نمی‌کند» (نوری، ۱۳۸۳: ۲۳). کتاب‌ها می‌توانند در پرورش و رشد خلاقیت در کودکان نقش قابل‌توجهی را ایفا کنند.

اینک به بررسی تحلیلی کتاب‌ها براساس چگونگی طرح تفکر خلاق در داستان‌ها پرداخته می‌شود:

در داستان «بادی که خوابش می‌آمد...»، باد راه‌حل خلاقانه‌ای را برای رسیدن به آرامش می‌یابد. او به شکم یک بادبادک می‌رود. به آرامش رسیدن در شکم یک بادبادک یک راه‌حل معمولی نیست و یک ذهن خلاق به چنین راه‌حلی می‌اندیشد. بوقی که صدایش درنمی‌آید و تابلویی که فراموش کرده‌اند مشخص کنند دقیقاً از چه چیزی ممنوع شده است در پایان داستان «بوقی که خروسک گرفته بود»، با فکر خلاقانه‌ای تبدیل به یک وسیله کاربردی می‌شوند.

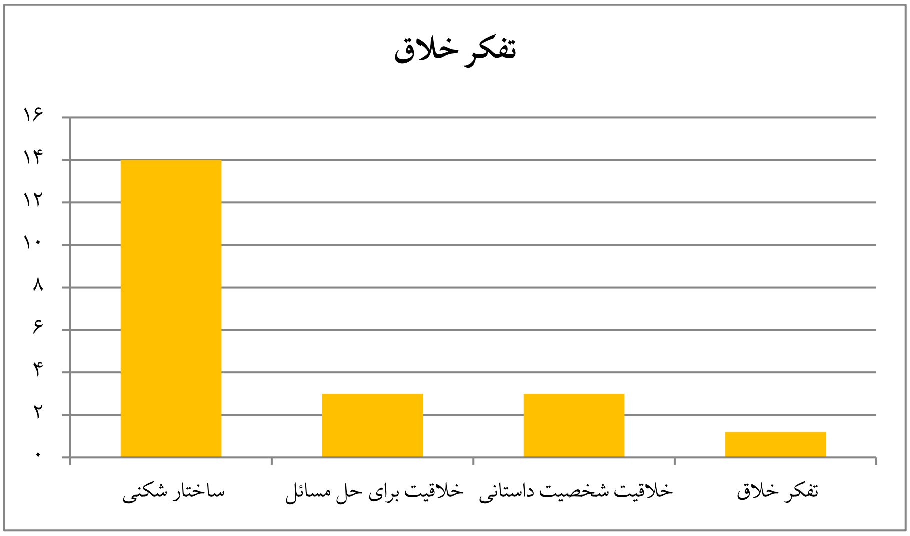
در مجموعه «قصه بازی شادی»، به کودک نشان داده می‌شود که می‌تواند مانند نویسنده متفاوت بیندیشد و دنیای

دیگری را با قدرت تفکر خود خلق کند، همان‌طور که در داستان‌ها این اتفاق رخ می‌دهد. در داستان «صیادان ماه» نیز اتفاقی رخ می‌دهد که در دنیای واقعی نمی‌توان چنین اتفاقی را تصور کرد. در این داستان و داستان‌های مشابه، دیگرگون اندیشیدن به کودک آموزش داده می‌شود.

کودک با خواندن داستان «ماه و ستاره»، می‌فهمد که در دنیای داستان‌ها همه‌چیز می‌توانند به یکدیگر تبدیل شوند. در این داستان ستاره به یک ستاره دریایی متفاوت تبدیل می‌شود: «ستاره کوچولو مثل یک ستاره دریایی توی آب غلت می‌خورد، بال می‌زد و شناکنان با ماهی‌کوچولو بازی می‌کرد. به دنبال هم می‌دویدند. به این‌ور و آن‌ور می‌رفتند. سیر و پر با هم بازی می‌کردند» (یوسفی، ۱۳۷۹: ۱۵).

کودک با خواندن داستان «بال‌های آبی من»، این نکته را دریافت می‌کند که می‌تواند متفاوت فکر کند. در داستان «وقتی آنا کوچولو سرما خورده بود»، عموی آنا کوچولو برای خوشحال کردن او کارهای جالبی انجام می‌دهد. در داستان «آی ابراهیم»، ابراهیم که نمی‌تواند به جبهه برود، به جای رفتن به جبهه جنگ، کارهای دیگری انجام می‌دهد که او را قانع می‌کند. «از روزی که جوابش کرده بودند، صبح زود می‌آمد؛ پیشبندش را می‌بست و همین‌طور تا شب یکریز کار می‌کرد. پوتین‌های رزمندگان را می‌دوخت....» (امام، ۱۳۹۲: ۱۲). با خواندن داستان لبخند نیلوفر تفکر خلاق در کودک تقویت می‌شود. در داستان «مثل هزار ستاره»، دختربچه مادر ندارد و با خلاقیت خود برای خودش مادری خلق می‌کند.

در داستان‌های بررسی‌شده چهار مؤلفه «ساختارشکنی»، «خلاقیت برای حل مسائل»، «خلاقیت شخصیت داستانی» و «تفکر خلاق»، دیده شدند. در بیشتر این داستان‌ها نویسنده با ساختارشکنی و خرق عادت، به کودک مخاطب می‌آموزد که اتفاقاتی متفاوت با اتفاقات معمول و روزمره می‌تواند پیش آید. همان‌طور که نویسنده با نگاه متفاوت می‌توان جهانی متفاوت در داستان‌هایش خلق کند، کودک هم می‌تواند خالق زندگی خود باشد اگر نگاه متفاوتی داشته باشد. بسامد هر یک از مؤلفه‌ها در نمودار زیر مشاهده می‌شود:

۲-۳. مهارت‌های ارتباطی

مهارت‌های ارتباطی یکی از مهارت‌های زندگی است که فرد دارای این مهارت می‌تواند در عین داشتن روابط اجتماعی مؤثر، اهدافش را جامه عمل بپوشاند و نیازهای اجتماعی خود را برآورده سازد.

> این مهارت به فرد کمک می‌کند تا از طریق کلام یا رفتار خود و به شیوه‌ای که متناسب با فرهنگ، جامعه و موقعیت، خود و ارزش‌ها و باورهای خویش را مطرح سازد. بدین‌ترتیب فرد خواهد توانست، نظرات، عقاید، خواست‌ها، نیازها و عقاید خود را ابراز کند و در صورت نیاز بتواند از دیگران درخواست کمک و راهنمایی نماید (خالصی،۱۳۸۲: ۱۴).

در حقیقت، این توانایی به ایجاد روابط بین‌فردی مثبت و مؤثر انسان با دیگران کمک می‌کند. «یکی از این موارد توانایی ایجاد و ابقای روابط دوستانه است که در سلامت روانی و اجتماعی، روابط گرم خانوادگی و قطع روابط اجتماعی ناسالم نقش بسیار مهمی ایفا می‌کند» (خالصی، ۱۳۸۲: ۱۴).

> برای کلیه فعالیت‌های اجتماعی، ازجمله دوست‌یابی، ازدواج، تحصیل، اشتغال، برطرف‌ساختن نیازهای روزمره... نیازمند برقراری ارتباط مؤثر با دیگران هستیم و اگر این مهارت را به‌خوبی نیاموخته باشیم، اغلب فعالیت‌های اجتماعی ما آن‌گونه که می‌خواهیم پیش نرفته و رضایت ما را تأمین نخواهد کرد. (جزایری، ۱۳۹۹: ۱۶۵)

در کتاب «آرزوهای رنگی» مهربانی کودک باعث می‌شود که کودکان بتوانند با یکدیگر ارتباط عاطفی خوبی

برقرار کنند. عموی آناکوچولو با بازی کردن با آنا می‌تواند به او نزدیک شود. بزی و لولو دوستان خوبی هستند. آنان همدیگر را دوست دارند و این دوست داشتن و مهربانی آن‌ها را به یکدیگر پیوند داده است.

> تازه فهمید آن کاه‌هایی که می‌خورد از کجا می‌آمد. لولو از تنش کاه درمی‌آورد و به بزی می‌داد تا به آرزویش برسد. اشک از چشم‌های بزی سرازیر شد و روی لباس خالی لولو ریخت. آن‌قدر آنجا ایستاد تا پاهایش درد گرفت و به خودش آمد دوید تا برای بهترین دوستش یک عالمه گل بچیند (انواری، ۱۳۸۷: ۲۵).

دوستان قطار به‌خوبی می‌توانند حال قطار را بفهمند و با او ارتباط برقرار کنند. این مهربانی در داستان‌های «مهمان ماه»، «ماه و ستاره»، «خاله عروسک من»، «مثل هزار ستاره»، «قصه پلی که بود و دیگر نیست» و «اسب و سیب و بهار» آشکارا دیده می‌شود و شخصیت‌های اصلی این داستان‌ها، به‌خوبی توانسته‌اند با یکدیگر ارتباط برقرار کنند.

> سلام دادن ماهی کوچولو و ستاره کوچولو بامزه بود. تا عکس ستاره کوچولو روی آب دریا می‌افتاد، ماهی کوچولو جست‌وخیز می‌کرد . از توی آب به هوا می‌پرید، دمش را تکان می‌داد و سرش را می‌چرخاند. ستاره کوچولو هم به دور خودش می‌چرخید و چشمک می‌زد و سرش را تکان می‌داد. آن‌وقت بازی ستاره کوچولو و ماهی کوچولو شروع می‌شد (یوسفی، ۱۳۷۹ :۳).

در کتاب «ماجرای احمد و سارا»، احمد به دلیل گوش نکردن به حرف بزرگ‌ترش، پشیمان می‌شود.

سوت فرمانروا حکایت کودکی است که نگهبان را به این دلیل که دل پدربزرگش را شکسته است فرمانروا خطاب می‌کند. او نمی‌داند نگهبان به وظیفه‌اش عمل می‌کند. به این دلیل که با وظایف نگهبان آشنا نیست، برای او سوء‌تفاهم ایجاد می‌شود. بسیاری از مواقع اگر ما دلیل رفتارهای دیگران را بفهمیم، می‌توانیم آنان را توجیه کنیم.

> سارا گفت: او یک فرمانروای ازخودراضی است که به جای شمشیر سوت دارد. بعدازاین حرف دوباره به طرف تاب دوید و شروع به بازی کرد؛ ولی حسابی از دست فرمانروا عصبانی بود. چون درست موقعی که پدربزرگ آماده شده بود، تاب بخورد، سوتش را به صدا درآورده بود (کلهر، ۱۳۹۱: ۷).

در داستان «سفرهای کرگدن» همراهی همیشگی یکی از ویژگی‌های دوست خوب برشمرده می‌شود. در داستان «هی با من دوست می‌شوی»، به کودک آموزش داده می‌شود که به همه اعتماد نکند و در روابطش جانب احتیاط را نگهدارد. کفشدوزک فکر می‌کرد عنکبوت می‌تواند دوست خوبی برای او باشد، غافل از اینکه عنکبوت دشمن او بود.

پیام بعضی از داستان‌ها این است که برای داشتن روابط موفق باید به نیازهای دیگران توجه کنیم. برای مثال در

داستان «جشن جنگل» توجه نکردن به نیازهای دیگران باعث می‌شود شخصیت داستانی نتواند با آنان ارتباط خوبی برقرار کند. یا در داستان «نی‌نی کوچولو چه می‌خواهد؟»، دیگران به این دلیل که نمی‌دانند نیاز نی‌نی کوچولو چیست، و برای چه چیزی گریه می‌کند، نمی‌توانند او را آرام کنند. وقتی با نیازها و خواسته‌هایش آشنا می‌شوند، نی‌نی کوچولو دیگر گریه نمی‌کند.

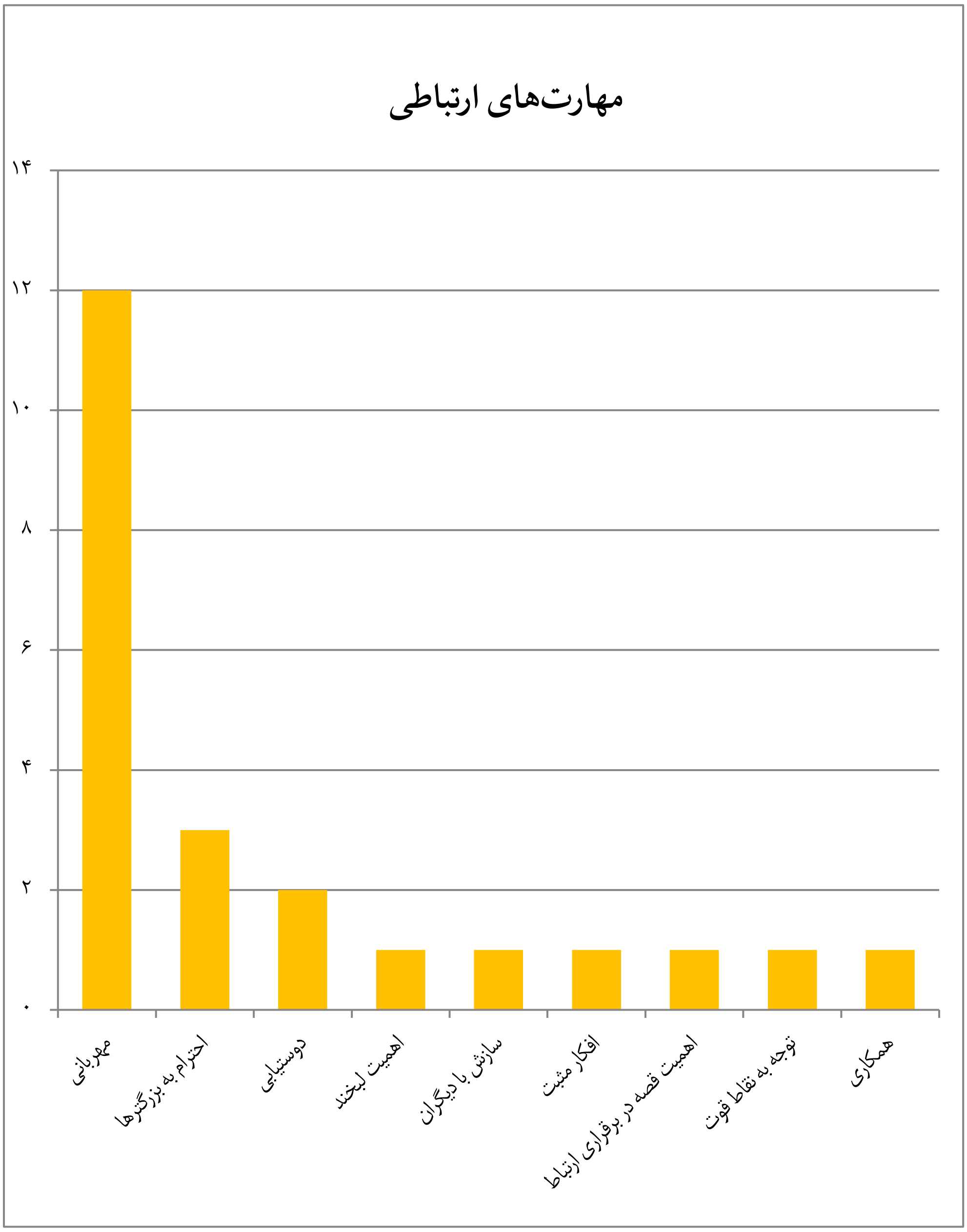
داستان «لبخند نیلوفر» به کودک نشان می‌دهد که لبخند کیفیت روابط را بهتر می‌کند. «یک لبخند بزرگ زرد برای آسمان کشید تا دیگر ابری نباشد. یک لبخند نارنجی هم برای گربه‌اش کشید تا با موش‌ها و ماهی‌ها مهربان‌تر شود» (قاسم‌پور، ۱۳۸۰: ۱۰).

پیشی‌خانم در «پیشی‌خانم و بچه‌ها» به دلیل بدبینی دچار سوءتفاهم شده بود و این سوءتفاهم به کیفیت روابطش لطمه وارد می‌کرد. این‌گونه داستان‌ها به کودکان یاد می‌دهند که نگرش مثبتی داشته باشند.

داستان شهرزاد نیز جایگاه قصه و داستان را در برقراری ارتباط مؤثر نشان می‌دهد. در ابتدای داستان پادشاه قصد نابودی شهرزاد را داشت؛ اما شهرزاد با کلام زیبا و استفاده از قصه او را به انسانی آرام و مهربان تبدیل می‌کند.

داستان «پنجره خانه آقاموشه»، به کودکان آموزش می‌دهد که باید به جنبه‌های مثبت انسان‌های دیگر توجه کنیم. دیگران اگر کارهایی می‌کنند که برای ما رنج‌آور است، همان‌ها می‌توانند برای ما مفید هم باشند و داستان «بوقی که خروسک گرفته بود»، به کودک آموزش می‌دهد که دوستان باید کامل‌کننده یکدیگر باشند.

در کتاب‌های بررسی‌شده، مؤلفه‌های مهربانی، احترام به بزرگ‌ترها، دوست‌یابی، شناختن نیازهای یکدیگر و ... دیده شدند. مؤلفه مهربانی دارای بیشترین فراوانی در میان دیگر مؤلفه‌های این مهارت است. در نمودار مربوط، مؤلفه‌های مستخرج از این مهارت و فراوانی آن‌ها در کتاب‌های بررسی شده دیده می‌شود.

۲-۴. مهارت تفکر انتقادی

یکی از توانایی‌هایی که انسان را از دیگر حیوانات متمایز می‌کند، قدرت تفکر و تعلق است.

> قدرت تفکر و نیروی منطق، ارزیابی و استدلال انسان، مهم‌ترین توانایی و سلاح او در برابر مشکلات و مسائل است. طبیعت به هر موجودی سلاح و توانایی داده که بتواند با آن به بقای خود ادامه دهد. در این میان تنها وسیله دفاع و سازگاری انسان، نیروی تفکر اوست که در هیچ موجود دیگری دیده نمی‌شود (نوری، ۱۳۸۳: ۶)

تفکر انواعی دارد که یکی از این انواع تفکر نقادانه یا انتقادی است: «تفکر نقادانه، تفکری است که در جست‌وجوی شواهد، دلایل و مدارک برای یک قضاوت و نتیجه‌گیری است و یا برای دستیابی به چنین قضاوت و نتیجه‌گیری خواستار دلیل، شواهد و مدارکی است» (نوری، ۱۳۸۳: ۶).

ما در جهانی زندگی می‌کنیم که هرروز حجم زیادی از اطلاعات را دریافت می‌کنیم. بیشتر این اطلاعات از منابعی هستند که هدف آنان، جذب سود و دفع ضرر شخصی است و ممکن است، از حقیقت بسیار دور باشد. اگر ما به‌عنوان شهروندان چنین جامعه‌ای، مجهز به سلاح تفکر انتقادی نباشیم به‌سادگی تحت تأثیر عقاید مختلف قرار می‌گیریم.

> مهارت تفکر انتقادی این امکان را برای ما فراهم می‌آورد که با دریافت اطلاعات و دیدگاه‌های موجود راجع به مسائل مختلف، صرف‌نظر از سوگیری‌های شخصی یا باورها و ارزش‌های نادرست احتمالی‌مان، بتوانیم بهترین نتیجه را استنباط کرده و براساس آن عمل نماییم. (جزایری، ۱۳۹۹: ۱۳۰-۱۲۹).

فردی که از مهارت تفکر انتقادی برخوردار است می‌تواند:

> پیوند منطقی بین ایده‌های مختلف را درک کند؛ استدلال‌های مختلف را شناسایی، سازماندهی و ارزیابی نماید؛ ناهمسانی‌ها و اشتباهات معمول در استدلال‌ها را کشف کند؛ مشکلات را به‌طور سیستماتیک حل کند؛ تناسب و اهمیت ایده‌ها را دریابد؛ روی توجیه و دلایل منطقی باورها و ارزش‌های شخصی‌اش تأمل کند (همان، ۱۳۱).

بنابراین کسی که دارای تفکر انتقادی است به «بررسی فعالانه، مستمر و دقیق یک عقیده یا شکل مفروضی از دانش در پرتو زمینه‌هایی که از آن حمایت می‌کند» (دیویی، ۱۹۰۹، به نقل از فیشر، ۲۰۰۱: ۲) می‌پردازد.

موش کوچولو در داستان «کیسه‌بوکس خوشمزه» برای فهمیدن تلاش می‌کند و شیء ناشناخته را به هر طرف پرتاب می‌کند و آن را می‌آزماید تا بفهمد چیست.

داستان «سنگ‌های آرزو» به کودک می‌آموزد که آرزوهای انسان‌های همیشه به صلاح آنان نیست.

آقاموشه در داستان «پنجره خانه آقاموشه» بدون اینکه به فواید دارکوب و منافعی که عمل دارکوب برای او دارد، خوب فکر کند، او را از خود دور می‌کرد.

در داستان «به کبوتر اجازه نده اتوبوس براند»، نه گفتن به کودکان آموزش داده می‌شود. کودکان با خواندن این داستان می‌آموزند که قبل از انجام هر کاری فکر کنند.

حیوانات جنگل در داستان «خفاش دیوانه» بدون اینکه خفاش را درک کنند او را قضاوت می‌کردند. تفکر انتقادی تفکری ماهرانه و مسئولانه است که قضاوت خوب را تسهیل می‌کند؛ زیرا الف. متکی بر معیارهایی است؛ ب. خود اصلاح است؛ ج. به زمینه حساس است. (لیپمن، ۱۹۸۸: ۳۹).

حضرت ابراهیم و پیامبران دیگر که خداپرستی را ترویج می‌کردند با عقاید کافران مخالفت می‌کردند و با دلیل و منطق عقاید خود را ترویج می‌دادند دارای تفکر انتقادی بودند.

گلبرگر در داستان سفر گلبرگ اگر از همان ابتدا فکر می‌کرد و جوانب کار را می‌سنجید، مرتکب چنین اشتباهی نمی‌شد.

در داستان قدم یازدهم شیر کوچولو هرروز ده قدم برمی‌دارد و در قدم دهم سرش به میله‌های قفس می‌خورد. نگهبان قفس یک روز فراموش می‌کند در قفس را ببندد. شیر کوچولو هم مثل گذشته بیشتر از ده قدم برنمی‌دارد. شیر کوچولو در این داستان می‌توانست آزادی را تجربه کند اگر به این موضوع فکر می‌کرد که برای رسیدن به موفقیت نباید به عادت‌ها پایبند بود، بلکه باید چشم‌هایمان را بازکنیم و جوانب کارها را بسنجیم و براساس عقل و منطق تصمیم بگیریم. در پایان داستان آن‌هایی که از شیرها می‌ترسیدند، نفس راحتی کشیدند و گفتند: «چه خوب شد! حالا دیگر بچه شیر مزاحم هیچ‌کس نمی‌شود.» اما آن‌هایی که از شیرها نمی‌ترسیدند با غصه گفتند: «چه بد شد! شیر کوچولو نفهمید که دنیا چقدر بزرگ و قشنگ است!» (طاقدیس، ۱۳۸۳: ۳۰). این داستان را می‌توان در مهارت تفکر خلاق نیز بررسی کرد.

موش در داستان «موش مترو» به حرف‌های دیگران گوش نمی‌دهد و از خطرهای راه نمی‌هراسد. ماهی سیاه کوچولو به حرف‌های دیگران توجه نمی‌کند و برای فراگرفتن و تجربه کردن خطر می‌کند. او به جای اینکه کورکورانه حرف‌های دیگران را بپذیرد، تفکر می‌کند. او در پاسخ به مادرش می‌گوید:

> نه مادر، من دیگر از این گردش‌ها خسته شده‌ام، می‌خواهم راه بیفتم و بروم ببینم جاهای دیگر چه خبرهایی هست. ممکن است فکر کنی که یک کسی این حرف‌ها را به ماهی کوچولو یاد داده، اما من خود خیلی وقت است در این فکرم. البته خیلی چیزها هم از این و آن یاد گرفته‌ام؛ مثلاً این را

> فهمیده‌ام که بیشتر ماهی‌ها موقع پیری شکایت می‌کنند که زندگی‌شان را بیخودی تلف کرده‌اند. من می‌خواهم بدانم که راستی راستی زندگی یعنی اینکه توی یک تکه جا، هی بروی و برگردی تا پیر بشوی و دیگر هیچ، یا اینکه طور دیگری هم توی دنیا می‌شود زندگی کرد؟ (بهرنگی، ۴).

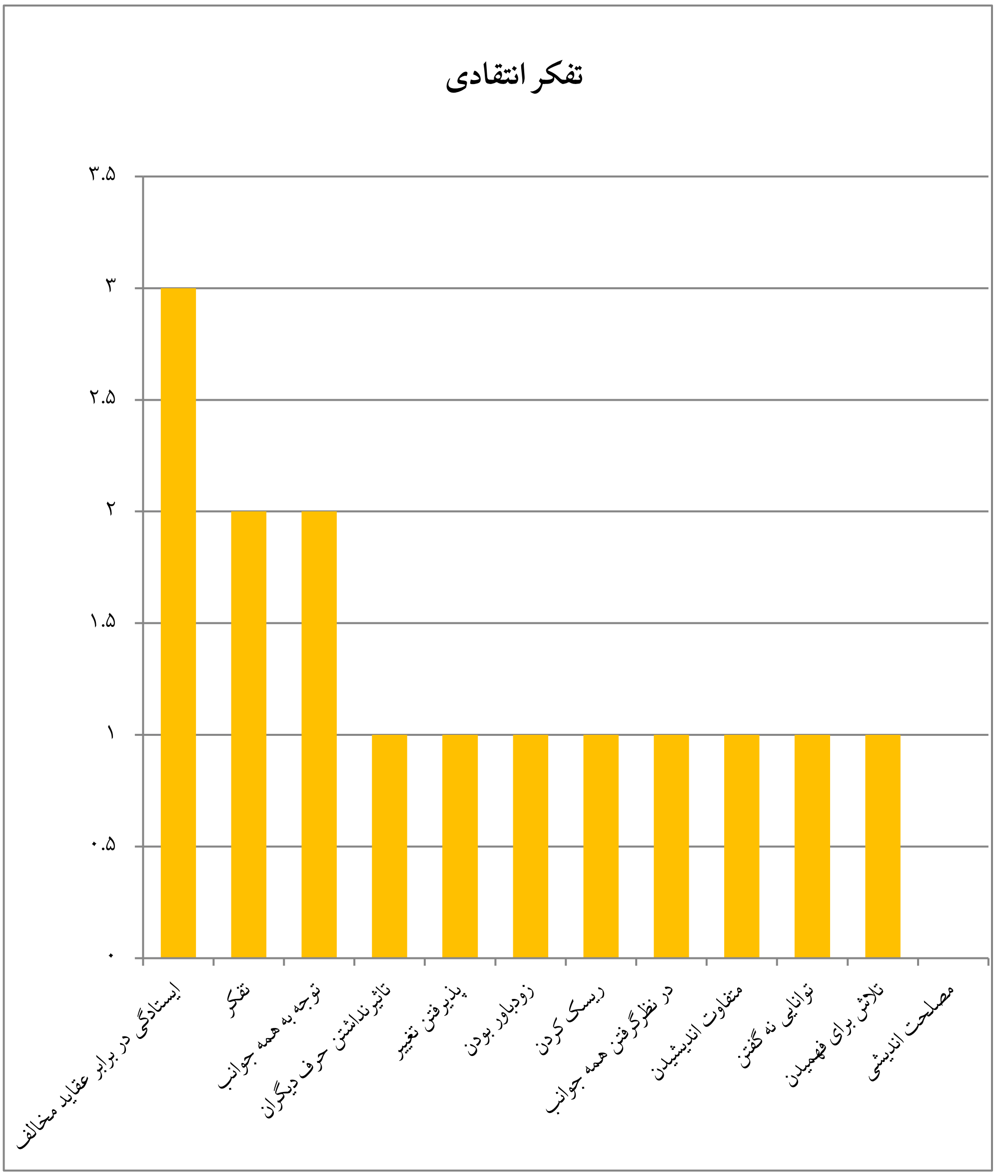
پادشاه ساده‌دل در داستان گل‌های آفتابگردان به‌سادگی حرف‌های شاعر را باور می‌کند. در داستان راز آبگیر فیل کوچولو بدون اینکه جوانب ماجرا را در نظر بگیرد، حرف جوجه‌تیغی را باور می‌کند.

> فیل کوچولو آن قدر دوید و دوید تا حسابی خسته و تشنه شد. رفت کنار آبگیر تا آب بخورد. هنوز تمام خرطومش را توی آب نکرده بود که فریاد جوجه‌تیغی بلند شد: «آهای فیل کوچولو خرطومت را تکان نده! مثل اینکه یک تکه از خرطومت کنده شده.» دادوفریاد جوجه‌تیغی فیل کوچولو را خیلی ترساند. فیل کوچولو با لرز زیرچشمی به خرطومش که شکل عجیبی پیدا کرده بود، نگاه کرد و صدای ناله‌اش بلند شد (پوریا، ۱۳۶۶: ۴).

و به‌این‌ترتیب همه حیوانات جنگل باور می‌کنند. ساعت در داستان دوست مردم شهر به حرف پرنده توجهی نمی‌کند و به‌راحتی قضاوت دیگران را درباره خودش نمی‌پذیرد.

مؤلفه‌ها و فراوانی آن‌ها در داستان‌های بررسی شده، در نمودار زیر مشاهده می‌شود:

سه مؤلفه «ایستادگی در برابر عقاید مخالف»، «تفکر و تعقل» و «توجه به همه جوانب» با بیشترین بسامد در میان دیگر مؤلفه‌ها دیده شد.

۲-۵. مهارت حل مسأله

انسان‌ها در زندگی با مسائل زیادی روبه‌رو می‌شوند. در حقیقت انسان بدون مسأله وجود ندارد و موفقیت و عدم

موفقیت انسان‌ها به چگونگی حل این مسائل بستگی دارد.

> این تصور که همه مشکلات قابل‌حل هستند، غیرمنطقی و خلاف واقعیت است. بااین‌وجود اگر زمان کافی به بررسی جامع، منطقی و خلاقانه مشکلاتمان اختصاص دهیم، اغلب آن‌ها قابل‌حل بوده و استرسی برای ما ایجاد نخواهد کرد. اندیشه سطحی و تصمیم‌گیری‌های سریع و عجولانه، معمولاً به حل کارآمد مشکل نمی‌انجامد؛ چراکه در چنین تفکری، مسائل عمیق و مهم از نظر دور می‌مانند (جزایری، ۱۳۹۹: ۶۶).

حل مسأله مراحلی دارد که این مراحل عبارتند از: «اتخاذ نگرش حل مسأله، تعریف مشکل، تهیه فهرستی از راه‌حل‌های مختلف، انتخاب بهترین راه‌حل، اجرای راه‌حل انتخاب‌شده و ارزشیابی» (محمدخانی، ۱۳۸۳: ۸-۱۲). شناخت عکس‌العمل‌ها و احساسات، با در نظر گرفتن اینکه شخص دیگری ممکن است با راه‌حل‌های پیشنهادی مؤثرتری باشد، می‌تواند حل مسأله مؤثر را حمایت کند (گریفین، ۲۰۰۵: ۳۵).

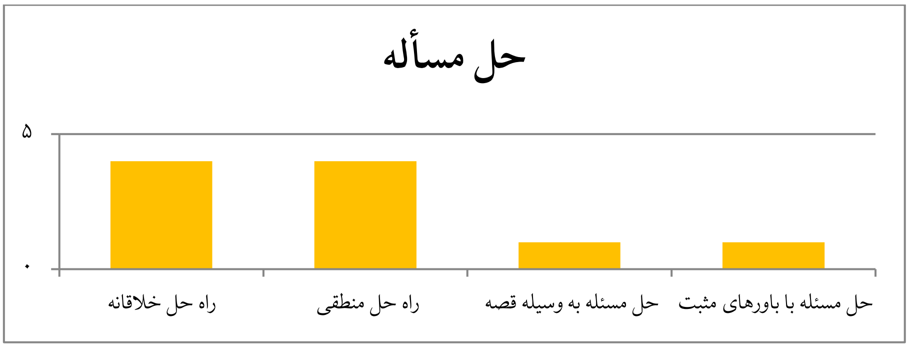
در داستان «اسب سفید و دره سبز» اسب سفید برای نجات خود و دوستش راه‌حل خلاقانه‌ای را پیدا می‌کند. در کتاب «گربه و ستاره‌ها» ستاره برای نجات جان دوستانش راه‌حلی می‌اندیشد. آقای هندوانه برای حل کردن مشکلش قاچ‌های خودش را می‌فروشد. آرش با از دست دادن جانش مسأله مرز ایران و توران را حل می‌کند. در کتاب «شهرزاد»، شخصیت داستان، از قصه برای حل مساله پیش آمده استفاده می‌کند. باد در داستان «بادی که خوابش می‌آمد» خسته است و هیچ جا آرامش ندارد. او درنهایت، شکم یک بادکنک را برای آرامش خودش انتخاب می‌کند.

داستان «جغدی که از تاریکی می‌ترسید» به کودک آموزش داده می‌شود که اگر از چیزی می‌ترسیم با دیدن زیبایی‌های مربوط به آن ترسمان کم کم از بین می‌رود. پدر و مادر پلاپ با نشان دادن زیبایی‌های شب به او مشکلش را حل می‌کنند.

در «بوقی که خروسک گرفته بود» بوق و تابلو با هم یک تابلو بوق ممنوع خلق می‌کنند. این داستان به کودکان می‌آموزد که هیچ وقت نباید ناامید شد. همیشه برای ادامه زندگی و مفید بودن راه‌هایی وجود دارد.

> تابلو گفت: همه مشکل دارند. همین من رو می‌بینی، یک تابلوی ممنوعم ولی یادشان رفته رویم بکشند که چی ممنوعه. برای همین من هم به درد نمی‌خورم. از صبح تا شب یک لنگه پا بی‌خودی می‌ایستم این‌جا/ یکهو فکری به ذهن بوق و تابلو رسید (حبیبی، ۱۸-۱۹).

در کتاب‌های بررسی‌شده چند مؤلفه «راه‌حل خلاقانه»، «استفاده از راه‌حل منطقی»، «حل مسأله به وسیله قصه» و «حل مسأله با باورهای مثبت» دیده شد که فراوانی هر یک از مؤلفه‌ها در نمودار زیر دیده می‌شود:

۲-۶. تصمیم‌گیری

تصمیم‌گیری یکی از مهارت‌های زندگی است که فرد با آموختن این مهارت می‌تواند در دوراهی‌های دشوار زندگی، یک راه عاقلانه را انتخاب کند. در حقیقت، «تصمیم‌گیری فرایند انتخاب یک شیوه عمل از میان اعمال متنوع است. این فرایند شامل استفاده از چیزهایی است که در دست دارید (یا می‌توانید به دست بیاورید)، برای رسیدن به آنچه که می‌خواهید» (جزایری، ۱۳۹۹: ۱۴۷).

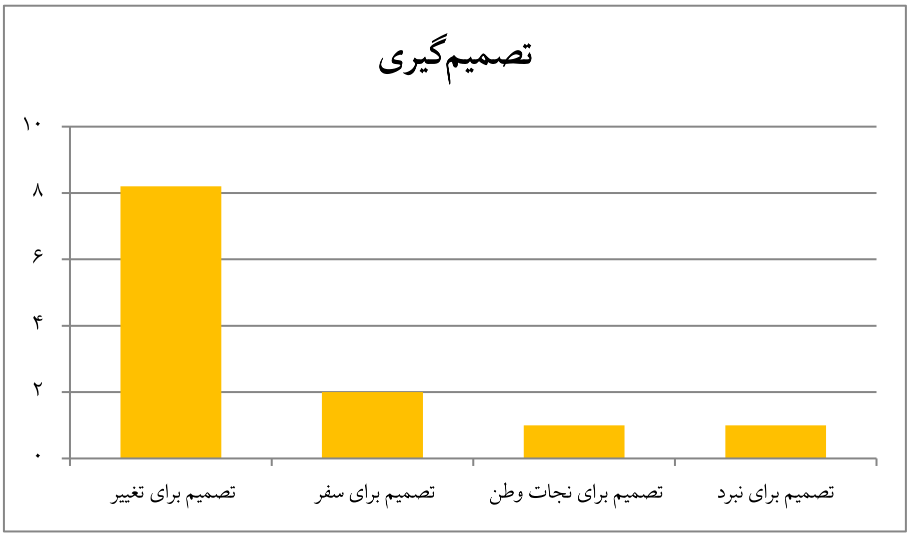
تصمیم‌گیری دارای چهار مرحله است که عبارتند از: «جمع‌آوری اطلاعات، ارزیابی، انتخاب و اجرا» (محمدخانی، ۱۳۸۳: ۲۲). برای یک تصمیم‌گیری مناسب فرد باید مهارت‌هایی را کسب کرده باشد. بعضی از این مهارت‌ها عبارتند از: «تفکر خلاق و تفکر انتقادی، حل مسأله، مهارت‌های جمع‌آوری اطلاعات، مهارت‌های ارزیابی پیامدها، مهارت‌های ارزشیابی اطلاعات و مهارت‌های تجزیه‌وتحلیل برای بررسی خطرات احتمالی» (همان، ۱۶).

در داستان «موش مترو»، موش وقتی شرایط نابسامان زندگی‌اش را می‌بیند، تصمیم می‌گیرد به هر قیمتی به این زندگی پایان دهد. او برای تغییر شرایط زندگی‌اش مهاجرت می‌کند. ماهی سیاه کوچولو برای رسیدن به آزادی و زندگی همراه با سربلندی تصمیم می‌گیرد، سفری پرخطر را در پیش گیرد. او بر تصمیم خود استوار است و به سخنان دیگران توجهی ندارد. کرگدن در «سفرهای کرگدن» تصمیم گرفته است دور دنیا سفر کند و در جست‌وجوی همراهی برای این سفر است.

آرش در داستان آرش کمانگیر دو راه دارد: مرگ و سربلندی ایران و زندگی همراه با پذیرفتن ننگ. درنهایت او در میان دو راه یکی را انتخاب می‌کند و آن هم مرگی است که ایران را سربلند می‌کند. او زندگی‌اش را فدای سربلندی

کشورش می‌کند. پاپر نیز وقتی با کبوتر حرم آشنا می‌شود برای زندگی‌اش تصمیم قاطعانه‌ای می‌گیرد.

بچه دیو در «یک تکه بلور» تصمیم می‌گیرد به دنیای آدم‌ها سفر کند. در داستان «شماره تلفن بهشت» دختر برای دیدن پدرش به فضا می‌رود؛ اما عروسک‌های دیگر که دوستان او هستند، از ترس جان با او همراهی نمی‌کنند. دختر در این داستان برای نجات پدرش تصمیم می‌گیرد که به فضا سفر کند. «لاله با خمیر سبز و سفید و قرمز یک هواپیمای جنگی درست کرد و گفت: «خودم می‌روم دنبال بابا می‌گردم!» بعد به عروسک‌ها نگاره کرد...» (جوکار، ۱۳۸۸: ۱۳).

در داستان‌های بررسی‌شده، مؤلفه‌هایی استخراج شد که عنوان و فراوانی مؤلفه‌ها در نمودار نشان داده می‌شود:

۲-۷. خودآگاهی

خودآگاهی در لغت به معنی آگاهی از خود است و در اصطلاح روانشناسی یکی از مهارت‌های زندگی است که در آن فرد از خود، ویژگی‌ها و توانایی‌هایش اطلاع دارد و می‌داند برای انجام دادن چه کارهایی توانمندتر و مستعدتر است و برای انجام دادن چه کارهایی استعداد و توانایی کمتری دارد. در حقیقت، خودآگاهی، توانایی شناخت و آگاهی از خصوصیات، نقاط ضعف و قدرت، خواسته‌ها، ترس‌ها و بیزاری‌هاست. اینکه هر یک از ما چگونه به خود نگاه می‌کنیم و براساس نگاهی که به خود داریم، چه احساسی پیدا می‌کنیم... (جزایری، ۱۳۹۹: ۳۲).

فرد دارای مهارت خودآگاهی تصوری واقع‌بینانه از خود دارد و خودش را همان‌گونه که هست می‌پذیرد. او به نقاط

قوت و ضعف خود آگاه است و توانایی‌های خود را در جهت رشد خویشتن به کار می‌گیرد و ضعف‌هایش موجب احساسات ناخوشایند برای او نمی‌شود.

در حقیقت می‌توان گفت، فرد خودآگاه کسی است که خودپنداره واقع‌بینانه‌ای داشته باشد.

> هر انسانی با توجه به تجاربی که در طول زندگی دارد به درکی از خویش می‌رسد که آن را خودپنداره می‌گویند. خودپنداره یعنی تصویری که هر فرد از ویژگی‌های مثبت و منفی خوش دارد که می‌تواند واقع‌بینانه یا غیرواقع‌بینانه باشد. (بهزادی فرد، ۱۳۹۵: ۵۵).

در داستان آرش کمانگیر آرش به توانایی‌های خود واقف است؛ بنابراین کاری را که اطمینان دارد از عهده آن برمی‌آید انجام می‌دهد. او اعتمادبه‌نفس لازم را دارد و درنهایت با اتکا به توانایی‌ها و باورهای مثبت خود به موفقیت دست پیدا می‌کند.

ساعت در داستان «دوست مردم شهر» از توانایی‌های خود خبر دارد؛ بنابراین فریب هیچ‌کس را نمی‌خورد.

در داستان «یک تکه بلور»، بچه‌دیو اگر سطح توانایی خود را می‌دانست به جنگیدن با رستم فکر نمی‌کرد؛ پادشاه نیز در داستان «گل‌های آفتابگردان» به این دلیل که درباره خودش دچار توهم شده بود، حرف‌های دروغ شاعر را باور می‌کرد.

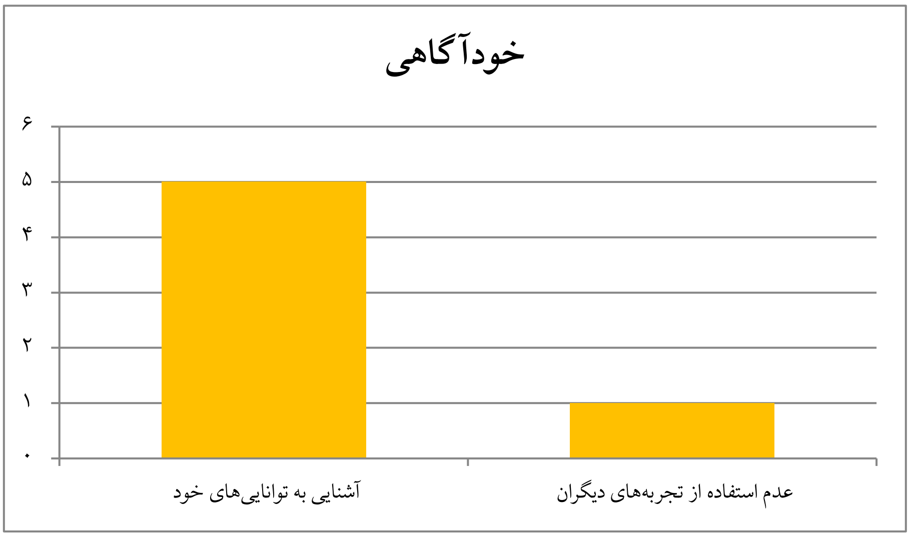
سفر آدم کوچولو در داستان «تاپ تاپ تاپ» به‌منظور خودشناسی بوده است؛ اما لازم نیست انسان همه‌چیز را تجربه کند. بعضی وقت‌ها باید از تجربه‌های دیگران استفاده کند.

بادکنک در داستان «بادکنکی که شاد بود» اگر ظرفیت خود را می‌دانست، بیش‌ازحد توانش باد نمی‌خورد و به چنان سرنوشتی دچار نمی‌شد.

در این داستان‌ها شخصیت‌هایی که توانایی و استعدادهای خود را می‌شناسند و تصور واقع‌بینانه‌ای از آن دارند، نامشان باقی می‌ماند و به حرف‌های دیگران درباره خودشان توجهی نمی‌کنند؛ اما آنان که تصورشان غیرواقع‌بینانه است سرنوشت ناگواری را تجربه می‌کنند. کودک با همذات‌پنداری با شخصیت‌های داستانی می‌آموزد که باید توانایی‌های خود را بشناسد و به اندازه توانایی‌های خود ادعا داشته باشد و بپذیرد که هرکس نقاط ضعف و قوتی دارد. انسان سالم کسی است که نقاط قوت خود را تقویت می‌کند و برای برطرف کردن نقاط ضعفش می‌کوشد یا به کارهایی که از توان او خارج است، دست نمی‌زند.

در داستان‌های بررسی‌شده، دو مؤلفه «آشنایی با توانایی‌های خود» و «عدم استفاده از تجربه‌های دیگران» دیده

شدند که بسامد این مؤلفه در نمودار نشان داده می‌شود:

۲-۸. مدیریت هیجان‌ها

همه انسان‌ها هیجان‌های مثبت و منفی زیادی را تجربه می‌کنند. آن‌ها باید نسبت به هیجانات خود شناخت کافی و لازم را داشته باشند و رفتارهای مناسب را در زمان غلبه هیجان انتخاب کنند.

> «شادی، اندوه، خشم، ترس، تعجب و انزجار حالت‌های عاطفی هستند که همه ما در شرایط مختلف آن‌ها را تجربه می‌کنیم. برخی هیجان‌ها مثل ترس، اضطراب، عصبانیت، اندوه یا خجالت درعین‌حال که طبیعی و ضروری هستند، اگر به‌درستی با آن‌ها برخورد نشود، ممکن است منجر به شکل‌گیری رفتارهایی گردند که دردسرها و مشکلات متعدد و پیچیده‌تری را به همراه داشته باشند» (جزایری، ۱۳۹۹: ۱۲).

در داستان «آقای هندوانه» شخصیت داستانی که هندوانه است در داستان گم شده است؛ اما برخودش مسلط می‌ماند و تلاش می‌کند به جای نگرانی و ترس به ادامه زندگی بیندیشد و راه‌های باقیمانده را انتخاب کند. کودک با همذات‌پنداری با شخصیت داستانی در زمان مقتضی می‌تواند هیجان خود را مدیریت کند.

در داستان «افطار»، کودک با خواندن داستان متوجه می‌شود که بهتر است زمانی که افکار ناخوشایند به سراغش می‌آید، قدرت مدیریت افکارش را داشته باشد و بتواند بر نفسش غلبه کند؛ چراکه هیجانات منفی از نفس برمی‌خیزد. حال شخصیت داستانی پس از اینکه نتوانسته بر نفس خود غلبه کند، این‌گونه به تصویر کشیده شده است: «این را که

شنیدم، بغض گلویم را گرفت و می‌خواستم بلند گریه کنم. آنقدر گریه کنم که خدا مرا ببخشد و روزه‌ام را قبول کند» (فراست، ۱۳۷۹: ۱۶).

در داستان «لبخند نیلوفر»، کودک می‌فهمد که لبخند زیباترین حس دنیاست که به انسان زیبایی می‌بخشد و حالش را خوب می‌کند. «نیلوفر نفهمید لبخندش را کجا گم کرده بود، اما از آن روز تصمیم گرفت که بیشتر مواظب لبخندش باشد، همان‌طور که مواظب عروسک‌ها، مدادها و دفترهایش بود» (۱۸).

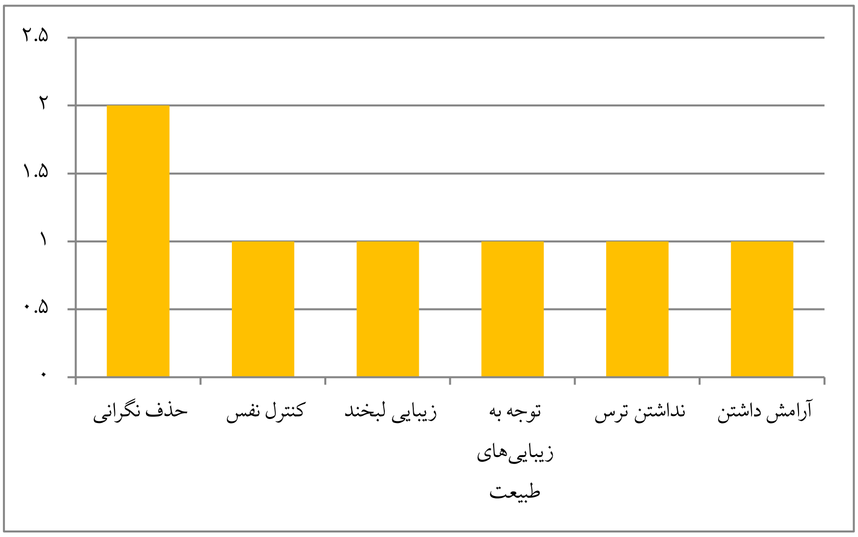
در کتاب باغ هزار دختر زن زمانی که دخترش را گم می‌کند بسیار بی‌تاب است و این بی‌تابی باعث می‌شود که نتواند بر خود مسلط باشد. کودک در پایان داستان متوجه می‌شود که بهتر بود مادر، در آرامش دخترش را طلب می‌کرد.

داستان زیباترین آواز نویسنده با نشان دادن زیبایی‌های طبیعت به کودکان، آنان را به آرامش دعوت می‌کند. گوش سپردن به صدای طبیعت و لذت بردن از زیبایی‌های آن در حقیقت نوعی مقابله هیجان‌مدار است که فرد می‌تواند را از احساسات و هیجانات منفی، خصوصاً استرس دور کند. «در مقابله‌های هیجان‌مدار فرد سعی می‌کند خود را آرام سازد و ناراحتی خود را کاهش دهد؛ زیرا هنگامی‌که انسان با استرس روبه‌رو می‌شود، تعادل و آرامش خود را از دست می‌دهد» (نوری، ۱۳۸۳: مهارت مقابله با استرس: ۳۶).

ترس یکی از هیجانات منفی است و زمانی انسان در دل ترس‌هایش وارد شود و فقط به زیبایی‌های آن توجه کند، می‌فهمد آنچه که از آن می‌ترسیده است نه‌تنها ترسناک نیست بلکه زیبایی‌های قابل‌تأملی هم دارد. در داستان جغدی که از تاریکی می‌ترسید، شخصیت داستانی که از شب می‌ترسد با دیدن زیبایی‌های شب ترسش فرومی‌ریزد.

> پلاپ واریون روی بلندترین بام نشسته و شهر را تماشا می‌کردند. شهر انگار در سکوت خوابیده بود. همه‌چیز آرام و زیبا بود. اریون پرسید: «حالا چه فکر می‌کنی؟»، پلاپ نفسی کشید و گفت: «فکر می‌کنم تو درست می‌گفتی. من یک پرنده شبم و شب زیباست. دیگر دوست ندارم شب‌ها بخوابم و منظره‌هایی به این زیبایی را از دست بدهم» (طائرپور، ۵۲).

در داستان‌های بررسی‌شده، مؤلفه‌هایی چون، «حذف نگرانی»، «کنترل نفس»، «زیبایی لبخند»، «توجه به زیبایی‌های طبیعت»، «نداشتن ترس» و «آرامش‌داشتن» دیده شدند. در نمودار زیر بسامد مؤلفه‌ها نشان داده شده است:

۳. نتیجه‌گیری

با توجه به بررسی انجام‌شده، همه مهارت‌های زندگی به شکل‌های گوناگون در کتاب‌ها مطرح شده بود. مهارت‌های همدلی، تفکر خلاق، مهارت‌های ارتباطی و تفکر انتقادی بیشترین فراوانی را در میان کتاب‌ها داشتند.

در میان مؤلفه‌های مهارت همدلی دو مؤلفه همدلی در روابط و مهربانی بیشترین بسامد را داشتند. در حقیقت، همدلی و مهارت‌های ارتباطی با یکدیگر پیوند تنگاتنگی دارند. اگر انسان‌ها بتوانند یکدیگر را درک کنند، قطعاً سازگاری بیشتری با یکدیگر خواهند داشت. در میان مؤلفه‌های مهارت‌های ارتباطی نیز مؤلفه مهربانی بیشترین بسامد را دارد.

در میان مؤلفه‌های تفکر خلاق، مؤلفه ساختارشکنی با بیشترین بسامد مطرح شده بود. نویسنده با بازآفرینی واقعیت و استفاده از قدرت تخیل خود، دنیای دیگری را خلق می‌کند و این‌گونه به کودک نشان می‌دهد که می‌توان به گونه دیگری نیز اندیشید.

مدیریت هیجان‌ها با کمترین فراوانی در داستان‌های بررسی‌شده، دیده شد. این داستان‌ها یا کودکان را به آرامش دعوت می‌کنند یا با نشان‌دادن سرنوشت شخصیت‌های داستانی به‌صورت غیرمستقیم به آن‌ها آموزش می‌دهند که باید بر هیجان‌های منفی خود غلبه کنند و مثبت‌اندیش باشند.

در تحقیقات پیشین نیز همه مهارت‌ها در کتاب‌های پرخواننده دیده شد؛ با این تفاوت که تعداد مهارت‌ها در کتاب‌ها به لحاظ فراوانی با یکدیگر متفاوت است.

کتابنامه

البرزی، محبوبه. (۱۳۹۴). «مؤلفه‌ها و مهارت‌های تفکر خلاق در کتاب‌های داستانی تصویری: تحلیلی بر مجموعه کتاب‌های مرغک». مطالعات ادبیات کودک. سال ۱. شماره ۱۱.

بهزادی‌فرد، سعید. (۱۳۹۵). تحلیل رفتار متقابل به زبان ساده. تهران: ما و شما.

حجازی، بنفشه. (۱۳۸۲). ادبیات کودکان و نوجوانان ویژگی‌ها و جنبه‌ها. تهران: روشنگران و مطالعات زنان.

جزایری، علی و همکاران. (۱۳۹۹). مجموعه آموزش مهارت‌های زندگی. چاپ دوم. تهران: دانژه.

خالصی، عباس؛ عالی‌خانی، سیامک. (۱۳۸۲). مدرسه مروج سلامت (مرجع علمی ویژه دبیران). تهران: وزارت آموزش‌وپرورش.

رضایی، سمیه؛ نیک‌پناه، منصور. (۱۴۰۱). بررسی کیفیت و میزان طرح مهارت‌های زندگی در کتاب‌های پرخواننده کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان (در بازه زمانی ۱۳۸۵-۱۳۹۵). مطالعات ادبیات کودک. مقاله‌های آماده انتشار.

صفری، جهانگیر. (۱۳۹۹). بررسی مهارت‌های تفکر انتقادی، خودآگاهی، همدلی، تصمیم‌گیری و ارتباطی در داستان‌های فرهاد حسن‌زاده. سال ۱۳. شماره ۴۹.

فیشر، رابرت. (۱۳۸۵). آموزش تفکر به کودکان. ترجمه مسعود صفایی مقدم و افسانه نجاریان. اهواز: رسش.

محمدخانی، شهرام. (۱۳۸۳). مهارت‌های حل مسأله و تصمیم‌گیری مؤثر «ویژه دانش‌آموزان». تهران: طلوع دانش.

مکتبی فرد، لیلا و همکاران. (۱۳۸۹). «بررسی مهارت‌های تفکر انتقادی در داستان‌های کودکان و نوجوانان». مطالعات ادبیات کودک. سال ۱. شماره ۲.

مؤمنی، عصمت و همکاران. (۱۳۹۲). «بررسی مهارت‌های تفکر انتقادی در رمان‌های برگزیده نوجوان فارسی دهه ۸۰ براساس فهرست پیتر فاسیونه». تفکر و کودک. سال ۱. شماره ۷.

میرحسینی، زهره؛ قاسمی، مهدی. (۱۳۹۷).«بررسی تحلیل محتوای مهارت‌های زندگی در کتاب‌های داستانی کودکان ۴-۹ سال کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان طی سال‌های ۱۳۷۸-۱۳۹۲». دانش‌شناسی (علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی و فناوری اطلاعات). سال ۱۱. شماره ۴۰.

ناصری. (۱۳۸۵). راهنمای برنامه آموزش مهارت‌های زندگی . تهران: سازمان بهزیستی.

نجفی بهزادی، سجاد؛ رضایی، حمید. (۱۳۹۹). بررسی تطبیقی مهارت‌های زندگی در رمان‌های نوجوانان اریش کستنر و فرهاد حسن‌زاده. مطالعات ادبیات کودک. سال ۱۱. شماره ۲۱.

نوری، ربابه. (۱۳۸۳). مهارت‌های تفکر نقادانه و خلاق «ویژه دانش‌آموزان». تهران: طلوع دانش.

-------. (۱۳۸۳). مهارت‌های خودآگاهی و همدلی. تهران: طلوع دانش.

-------. (۱۳۸۳). مقابله با استرس. تهران: طلوع دانش.

کلینکه، آ، ک. (۱۳۸۴). مهارت‌های زندگی. ترجمه محمدخانی. چاپ ششم. تهران: انتشارات سپند هنر.

Griffin, Shari L. (2005), "It's the Thougth Conts. The Portrayal Of Problem Solving In Children Literature". Phd. Department of Curriculum and Instruction, University of Wyming.

Fisher, A. (2001), Critical Thinking: An Introduction. Cambridge: Cambridge University Press.

Lipman, M. (1988), "Critical Thinking: What can it be". Educational Leapership. Vol 46, No. 1. Sep.

World Health Organization (1993), Life Skil Education, Planning For research- Devision of Mental Health and Preventation of Substance abuse: Geneva.

جدول شماره ۱. کتاب‌های برگزیدۀ کودکان

شماره	نویسنده	عنوان کتاب	گروه سنی	ناشر
۱	جمال‌الدین اکرمی	زربال	ج و د	شباویز
۳	سرور پوریا	راز آبگیر	الف	کانون
۴	جیل تاملینسون	جغدی که از تاریکی می‌ترسید	الف و ب	کانون
۵	حامد حبیبی	بوقی که خروسک گرفته بود	ب و ج	علمی فرهنگی
۶	شبنم جوادی متقی	فروشگاه و من	الف و ب	شباویز
۷	مرضیه جوکار	شماره تلفن بهشت	ب و ج	شاهد
۸	فریده خلعت‌بری	شهرزاد	ج	شباویز
۹	فریده خلعت‌بری	اتوبوس عوضی	ج و د	شباویز
۱۰	مرتضی خسرونژاد	مجموعه ۱۰ جلدی قصه بازی شادی	الف و ب	آستان قدس رضوی
۱۱	باربارا رید	موش مترو	ب و ج	صدا
۱۲	مصطفی رحماندوست	ابراهیم	ج	شباویز
۱۳	برزو سریزدی	قایم باشک	الف	مبتکران
۱۴	اینگر ندیری	وقتی آناکوچولو سرماخورده بود	الف	پیک ادبیات
۱۵	مژگان شیخی	پنجره خانه آقاموشه و قصه‌های دیگر	الف و ب	قدیانی
۱۶	شهرام شفیعی	بابای من قشنگ است	ب	پیدایش
۱۷	محمدرضا شمس	صیادان ماه	ج	شباویز
۱۸	سوسن طاقدیس	قدم یازدهم	الف و ب	کانون

شماره	نویسنده	عنوان کتاب	گروه سنی	ناشر
۱۹	سوسن طاقدیس	صدای پای بزغاله‌های سبز	ب و ج	شباویز
۲۰	قاسمعلی فراست	افطار	ج	کانون
۲۱	فرهاد فزونی	پیشی خانم و بچه‌ها	ب	شباویز
۲۲	فریده فرجام	عمونوروز	ب	کانون
۲۳	شکوه قاسم‌نیا	مهمان‌های ناخوانده	ب	پیدایش
۲۴	کامبیر کاکاوند	گربه‌ها و ستاره‌ها	ب و ج	شباویز
۲۵	منوچهر کی‌مرام	نازنازی	ب	شباویز
۲۶	فریبا کلهر	آقای هندوانه	ب و ج	مدرسه
۲۷	کامبیز کاکاوند	روباه	ب و ج	شباویز
۲۸	مژگان کلهر	هی با من دوست می‌شوی؟	الف و ب	کانون
۲۹	مرجان کشاورزی آزاد	یک تکه بلور	ب و ج	شباویز
۳۰	منوچهر کی‌مرام	سفرگلبرگ	ب	شباویز
۳۱	مهدخت کشکولی	دوست مردم شهر	ب و ج	شباویز
۳۲	فریبا کلهر	سفرهای کرگدن؛ همسفر کوچک	ج و د	امیرکبیر
۳۳	سیاوش کسرایی	آرش کمانگیر	ج و د	کانون
۳۴	گلاله محمدی	مهمان ماه	ب	علمی فرهنگی
۳۵	محمد میرکیایی	پاپر	ج	کانون
۳۶	مهدی میرکیایی	پادشاه کوتوله و چهل دردسر بزرگ	ب و ج	محراب قلم
۳۷	وادل مارتین	اردک کشاورز	الف	کانون
۳۸	محمدرضا یوسفی	ماه و ستاره	ب	شباویز
۳۹	احمدرضا احمدی	اسب و سیب و بهار	ج و د	کانون
۴۰	احمدرضا احمدی	روزی که مه بی‌پایان بود	ج و د	شباویز
۴۱	غلامرضا امامی	آی ابراهیم	ج	کانون
۴۲	سحر انواری	لولوی قشنگ من	الف	کانون
۴۳	سرور پوریا	اسب سفید و دره سبز	ب و ج	کانون
۴۴	شکوفه تقی	زیباترین آواز	ج	کانون

شماره	نویسنده	عنوان کتاب	گروه سنی	ناشر
۴۵	فاطمه توپچی	آن بالا، این پایین	ب	کانون
۴۶	مصطفی رحماندوست	ایوب	ب و ج	هرمس
۴۷	لاله جعفری	قهوه‌ای	ب	شباویز
۴۸	عذرا جوزجانی	شلوارک سبز و بلوز بنفش	الف و ب	شباویز
۴۹	فریده خلعت‌بری	پیشی و موشی	ب و ج	شباویز
۵۰	راضیه دهقان سلماسی	بال‌های آبی من	الف	کانون
۵۱	فیلیس روت	نی نی چه می‌خواهد؟	الف	کانون
۵۲	کلرژوبرت	خداحافظ راکون پیر	ب و ج	کانون
۵۳	افسانه شعبان‌نژاد	باغ فرشته‌ها	ب و ج	کانون
۵۴	افسانه شعبان‌نژاد	باغ هزاردخترون	ج	کانون
۵۵	شهرام شفیعی	خاله عروسک من	الف و ب	قدیانی
۵۶	محمدرضا شمس	تو مادر منی؟	الف	کانون
۵۷	آتوسا صالحی	ماشین قشنگ من، کاهو	ب	علمی و فرهنگی
۵۸	محمدرضا شمس	قصه پلی که بود و دیگر نیست	ب و ج	آستان قدس رضوی
۵۹	محمدرضا شمس	خاله لک لک	ب و ج	شباویز
۶۰	مژگان شیخی	جشن تولد قطار و قصه‌های دیگر	الف و ب	قدیانی
۶۱	سوسن طاقدیس	زرافه من آبی است	ب و ج	کتاب‌های شکوفه
۶۲	مارکوس فیستر	ماهی رنگین کمان و غار هیولاهای دریا	ب	کانون
۶۳	اکرم قاسم‌پور	لبخند نیلوفر	الف	شباویز
۶۴	اکرم قاسم‌پور	جشن جنگل	ب	شباویز
۶۵	عباس قدیرمحسنی	پسری که گم شد	ب و ج	شباویز
۶۶	فریبا کلهر	سوت فرمانروا	ب و ج	محراب قلم
۶۷	فاطمه مشهدی‌رستم	تاپ تاپ تاپ	ب و ج	شباویز
۶۸	محمدرضا یوسفی	مثل هزار ستاره	ب	شباویز
۶۹	جین ویلیس	خفاش دیوانه	ب	کانون
۷۰	باب هارتمن	خوشحال باش مرغک من	ب و ج	کانون

شماره	نویسنده	عنوان کتاب	گروه سنی	ناشر
۷۱	احمد اکبرپور	اگر من خلبان بودم	ب و ج	علمی و فرهنگی
۷۲	علی‌اکبر ایراندوست	تا مدرسه راهی نیست	ب و ج	کانون
۷۳	هدا حدادی	پسری که بلد بود بشمارد	ب و ج	شباویز
۷۴	مو ویلمز	به کبوتر اجازه نده اتوبوس براند	الف	کانون
۷۵	محسن هجری	ایستاده بر خاک	ج و د	کانون
۷۶	مرتضی سرهنگی	اسم من پلاک است	ب و ج	شاهد
۷۷	فرشته طائرپور	ماجرای احمد و سارا	الف و ب	کانون
۷۸	هدا حدادی	روز ابری من	ب	شباویز
۷۹	فرهاد حسن‌زاده	سنگ‌های آرزو	ب	شباویز
۸۰	فرهاد حسن‌زاده	قصه‌های کوتی کوتی	الف	کانون
۸۱	محمدرضا شمس	آرزوهای رنگی	الف و ب	شباویز
۸۲	کامبیز کاکاوند	کیسه بوکس خوشمزه	الف	شباویز
۸۳	مهدخت کشکولی	سایه در بهار	ب	شباویز